

Az aversei gyilkosság.

(Negyedik és befejező közlemény.)

VII.

A középkorban a védő ügyvédnek az elmondottakon kívül még egy más eszköz állott rendelkezésére a védelmére bizott vádlott ártatlanságának »bebizonyítására«, t. i. az úgynevezett »compurgator«-ok intézménye. Ha a vádlott tekintélyes állást foglalt el s voltak szavahihető barátai, úgy ezek megjelentek a törvényszék előtt s esküvel erősítették, hogy a mennyire ők ismerték a vádlottat, véleményük szerint jelleme olyan volt, hogy képtelenek tartották őt annak a bűnnek elkövetésére, melylyel vádolják. Kétes esetekben az ilyenféle tanúvallomás megbillentette a bekötött szemű némberek kezében az igazságszolgáltatás mérlegét és a törvényszék föloldotta a szerencsés vádlottat a vád alól.

Janka bűnperének leírásában Villaninál ilyen compurgatorok nem szerepelnek ugyan, de védői a történetírás terén folyvást igénybe veszik a védelem e nemét s azért meg kell ismerkednünk magunkkal a compurgatorokkal s azoknak jellemével. Ama négyén, kit Janka védői a XVI. század óta napjainkig folyvást idéznek, a következők: Petrarca, Boccaccio, Baldus és Angelo da Perugia. Sztáljuk meg tanúvallomásaikat egyenként.

Hogy az idézet Baldus az ismert számos Baldus nevű egyén közül melyik volt, hol örököltette meg véleményét Janka királynő ártatlanságáról, azt eddig a legszorgosabb kutatás után sem sikerült felfedeznem, ámbar forgattam kezemben egy jó csomó történelmi munkát, melyeknek szerzői szajkók módjára egymásnak utána mondják, hogy Baldus véleménye szerint Janka ártatlan volt. Kolomposuk forrást nem idézven, hiába keresünk forrásidézetet az őt vakon követő

nyájánál. Miután azonban *Angelo da Perugia* teljes neve Angelo di Ubaldis da Perugia és ennek volt egy Baldus di Ubaldis nevű fivére, ki épp úgy, mint Angelo, híres jogtudós volt a maga nemében és idejében; valószínűleg tehát ő az az egyén, kire Janka bámulói hivatkoznak. Véleményét azonban nem sikerült fölkeresnem.

Fivérének, Angelonak nézetét sikerült megtalálnom Giannone segélyével.¹ Megvan pedig az előbbinek nyomtatott *Consiglii*-ban a CX. szám alatt² és ime itt adom: »Sanctissima et illustrissima Regina, super puncto mihi transmissa per vestram inclytam Majestatem, quid de jure sentio, declarabo: . . . Capitulum autem, quod habet inclyta regina decus orbi, et unica lux Italiae, sic inquit: Ex collateralis linea venientes, ut fratres sive de utroque parente, sive ex altero tantum; et sorores in capitulo excusae etiam communi patre superstite omnino succedant, etc. . . .« Ebből azután csak annyit említ Giannone, hogy Angelo da Perugia Jankát »Sanctissima, onore del mondo ed unica luce d' Italia«-nek nevezi. Azt azonban, pedig lényeges, elhallgatja a történetíró, hogy ezt a véleményét Angelo bizonyára jó fizetésért fejezi ki, mert, mint látjuk, Janka egyenesen hozzá fordult, mint jogtudóshoz, egy jogi kérdés földerítése végett. Egy kis hízelgést, tömjénezést, csúszás-mászást aligha vehetünk rossz néven a jogtudós úrtól, mert az ő aduatiója nem vezet tévútra a higgadtan gondolkozó embert és alkalmasint egy pár arannyal többet csúsztatott a királynő érte hű alattvalójának erszényébe. Különb is Angelo da Perugiát, valamint testvérét úgy tüntetik fel életírói, mint a ki kellő díj fejében a feketét fehérnek, a fehérret feketének látta.³

Azt sem sikerült eddig fölkeresnem, hogy *Petrarca* mint és milyen körülmények között nyilatkozott Janka szerepéről az aversai kegyetlen gyilkosság alkalmával. Legnagyobb öröömre szolgált tehát megtudnom, hogy Petrarca egyik legjobb életírója és munkáinak egyik legalaposabb ismerője, Abbé de Sade, szintoly negatív eredményre jutott kutatásaiban. Szerinte »Pétrarque ne s'est jamais expliqué d'une façon bien positive sur l'innocence de la

¹ Pietro Giannone, *Istoria di Napoli* (Napoli 1821) IV. 147.

² A frankfurti 1575-ki folio kiadás 74. lapján.

³ Lásd pl. a nagyobb életrajzi gyűjtemények bármelyikét, mint pl. Moreri, Bayle, *Nouvelle Biographie Universelle* stb. a »Baldus« név alatt.

Reine Jeanne ; mais l'attachement qu' il lui a toujours témoigné depuis, la manière dont il parle d'elle, me donnent lieu de penser, qu' il ne la croyoit pas coupable de l' horrible forfait dont on l' accusoit, malgré les indices violens qui dépoisoient contre elle.¹ « Veszedelmes tan! Petrarca sehol sem nyilatkozott positive Janka ártatlanságáról, de egész viseletéből és a királynő iránti magatartásából arra enged következtetnünk, hogy nem tartotta bűnösnek Jankát. Már Körting tanár is utalt arra, hogy ugyanez a finom műveltségű Petrarca számos éven át tartózkodott Milanóban két vérszomjas, kegyetlen zsarnok, Bernabo és Galeazzo Visconti udvaránál, anélkül, hogy viseletéből és a két hirdett véreb iránti magatartásából következtetnünk lehetne, hogy a zsarnokok mérszár-lásait helyeselte-e vagy nem.² Az olvasó bizonyára ismeri Petrarca »O Aversa, infelix Aversa!« bekezdésű jajveszékélő levelét, melyben András sorsát megsiratja. Ebben legmélyebb megbotránkozásának ad kifejezést, még pedig nem azért, mert egy rendkívül szelid és ritka jóindulatú ifjút és nagy reményekre jogosító királyt barbárokhoz, vad állatokhoz hasonló kegyetlen módon ölt meg egy csoport gazember, hanem azért, mert tolvaj vagy gyujtogató módjára kötéllal fojtották meg őt, tehát nem gyilokkal, vagy méreggel, mint ez rangját illette volna az olaszthoni előkelő világ illemszabályai szerint.³ »Patientia criminum saepe consensui proxima est,« mondja maga Petrarca, az erkölcsbíró valahol. A Viscontiak udvaránál uralkodó körülmények folytán az ő magaviselete úgy látszik szintén kivételt képezett e szabály alól.

Venimus nunc ad fortissimum virum! Boccaccio szintén Janka királynő jellemének szépítői közt szerepel, még pedig valószínűleg azért, mert *De claribus mulieribus* című munkájában⁴ nagyon hízeltgőleg ír róla. Szerinte Janka sokat szenvedett mások bűntényeiért ; földönfutóvá lett, a száműzetés sanyarú kenyerét iz-

¹ *Mémoires pour la vie de Pétrarque* (Amsterdam 1764) II. 252.

² *Geschichte der Litteratur Italiens im Zeitalter der Renaissance* (Leipzig 1878) vol. I. §. VI.

³ *Rerum famil. Epistolae* lib. VI. epist. 5. »Non gladio, non veneno, dura licet ac solita regum morte, sed velut incendiarium, aut latronem infami laqueo peremerunt.«

⁴ Cap. CIV.

lelte, férjeinek dúrva és barbár szokásait el kellett tűrnie, a hatalmasok irigyelték; keserű és meg nem érdemlett gyalázzattal illették, pápák fenyegették őt és a sokat szenvedett asszony mindezt erős lélekkel tűrte s elvégre megtörhetetlen bátorságával kifogott valamennyi ellenségén és rosszakaróján. A kötet ajánló levelében pláne így ír róla: »fulgidissimo splendore d'Italia, gloria singulare non delle donne solo ma dei re, inclita si per la prosapia degli avi che per le nuove glorie acquistate col forte animo suo«. *Nota bene*, a könyv Andreina, Contessa d'Altavillának van ajánlva, Niccolò Acciajuoli nővérének, Arthus Károly özvegyének. Ehez alig kell kommentár!

Csakhoggy elfelejtik Janka szépitőit, hoggy Boccaccionak egészen más volt a véleménye Jankáról, midőn megírta *Eklogái*-nak harmadikát.¹ A költő összesen 16 ilyen eklogát tett közzé, még pedig beltartalmuk után ítélve, a számozás szerinti sorrendben és egymást követő, gyakran hosszabb időközökben. E latinul írt költeményekben szerelmi dolgokat és még egy jó csomó történelmet írt le a költő, de maguk a történelmi alakok, mint azonnal látni fogjuk, álnevek, többnyire a mythológiából kölcsönzött nevek alatt szerepelnek. Minden eklogának van egy rövid czime. Bennünket e helyütt leginkább a harmadik, negyedik, ötödik és hatodik számú eklogák érdekelnek.

A harmadik, melynek czime »Faunus«, két részből áll. Az első rész Palemon és Pamphylus beszélgetését tartalmazza a Thestylis és Faunus közötti viszálykodásokról. A második részben azután elmeséli a szerző, hoggy Argus, a vén juhász (Róbert, Szicília királya), meghalt. Nyájait halála után a fiatal Alexis örizte, kire a

¹ Örizzkednem kell attól, hoggy Boccaccio irodalmi működését illetőleg részletekbe bocsátkozzam. Az olvasónak, ki e tárgygyal bővebben akar megismerkedni, a sok közül a következő két munkát ajánlhatom: Dr. Gustav Koerting id. művének 2. kötetét, *Boccaccios Leben und Werke* (Leipzig 1880) és latin műveire nézve különösen Attilio Hortis *Studj sulle opere latine del Boccaccio* (Trieste 1879). Legújabban Giuseppe de Blasis kezdett meg egy cikksorozatot Boccaccio tartózkodásáról a nápolyi udvarnál az *Archivio Storico Napolit.* 1892. évfolyamában, mely azonban megszakadt s tudtommal még nincsen befejezve. Mindhárom munka azonban a legnagyobb óvatossággal használándó. (A *Revue des deux Mondes* idei füzetében Emile *Gebhart* is több közleményre terjedő tanulmányt közölt Boccaccioról. Szerk.)

haldokló Argus erdőit bizta volt. (Ast moriens silvas juveni Comisit Alexo). A fiatal embert, midőn, keveset törődve veszélylvel, nyájait a mezőkön átterelné, egy dühösségtől remegő vemhes nőstény farkas (gravida tum forte lupa) támadta meg, mely az ifjúra ugorva, őt fogaival torkon ragadta és áldozatát el nem bocsátotta mindaddig, míg ez élettelenül össze nem rogyott. Midőn Tytirus, Alexis fivére, ki az Ister közelében egy kőszikla barlangjában lakott, értesült öcsese haláláról, megsiratta a szerencsétlen ifjú sorsát és boszútól ösztönözve fölkerelkedett a Duna melletti magas völgyekből számtalan vadászettel és edzett csordapásztoraival. Eljött oly szándékkal, hogy elfogja a nőstény farkast és a sárga oroszlánokat, melyek az erdőkben barangolnak az emberek veszélyére, és hogy megbüntesse a bűnösöket.

Midőn számos év lefolyása után Martino da Signa egyenesen a költőhöz fordult oly kérelemmel, magyarázná meg az eklogák rejtett értelmét s adjon neki fölvilágosítást arra nézve is, hogy az álnevekbe burkolt személyek alatt kiket kell érteni, Boccaccio készséggel megmagyarázta neki,¹ hogy Faunus neve alatt »Franciscus de Ordelaiffis Forolivii Capitaneus« lappangott.² Hogy Thestylis alatt kit kell értenünk, azt nem árúlja el Boccaccio, hanem Hortis³ szerint az egyházat kell értenünk. Nagyon föltűnő, hogy ezen ekloga második részét illetőleg mélyen hallgat a költő, de hallgatása ékesen szóló bizonyíték a mellett, hogy akkor, midőn ő a harmadik ekloga második részét megírta, maga is meg volt győződve Janka királynő bűnrészességéről és nem igen takargatta a dolgot. Mert a vemhes nőstény farkas nem lehet más, mint Janka királynő, ki alig három hónappal András halála után megbabázott. Alexis alatt Andrást kell értenünk, kire Róbert országát hagyta volt. Így például láttuk, hogy Cola Rienzi is azt írja egyik levelében, hogy »non ignorat mundus . . . qualiter quondam rex Robertus, decedens . . . regem Andream legitimum in regno constituit successorem et in regem statuit legitimum coronari.«⁴ Alexis fivére (nam frater Alexis Tityrus iste fuit) Tityrus alatt, ki az alsó Duna melletti sziklabarlangban

¹ I. levelét Corazzininál 267—274 ll.

² Ezen egyént illetőleg lásd pl. Pór Antalnál *Nagy Lajos*. 151 l.

³ Id. m. 5. l.

⁴ *Epistolario* Gabrielli kiadásában 149. l.

lakott, Lajos magyar királyt kell értenünk; a sárga oroszánok alatt pedig Hortis szerint¹ az Acciajuoli családot, — helyesebben mondva pártját — mert oroszánt viseltek czímerükben; vagy pedig Blasiis szerint Tarantói Lajost és a többi királyi rokonokat; mert ugyanazon eklogában a költő említi Melalce (Tarantói Lajos) szöke haját (flavos capillos) és *Fiametta*-ban a tornajáték leírásánál a fiatal Anjou herczegek szöke lürtjeit.

A harmadik ekloga íratásának idejét illetőleg Boccaccio commentatorjai valamennyien megegyeznek abban, hogy ez akkor készült, midőn Lajos magyar király Apuliában táborozott, tehát 1348-ban vagy 1350-ben, mert a 100. versben a jelen időben meséli a költő, hogy Tityrus »infandam tendit discerpere silvam Atque lupam captara petit«. Csak abban nem egyeznek meg, hogy Lajos király első vagy második nápolyi hadjárata idején íródott-e a költemény. Hortis történelmi adatokkal támogatja azon véleményét, hogy az 1348-ik évet kell elfogadnunk. Így pl. a költő nyomban említi, hogy midőn Tityrus eljött (Apuliába) a nőstény farkast hajhászni, »számosan a mieink közül (ex nostris) hozzácsatlakoztak vadászebeikkel és fegyvereikkel (telis), köztük maga Faunus. E névvel, magának Boccaccionak vallomása szerint, Ordelaflit érti a költő; már pedig Giovanni Villani (XII. 107.) is említi, hogy az említett főúr Lajos királyhoz csatlakozott. Giovanni Villani az 1348-ban dühöngő fekete halálnak esett áldozatúl s azért krónikája ezzel az évvel szakad meg. Hortis továbbá idézi az *Annali di Cesena*-t,² melyeknek tanúsága szerint MCCCXLIII. (hiba 1348. helyett) »Indictione prima³ die quinta Februarii accessit Dominus Franciscus de Ordelaflis ad Apuliam et ibi cum Domino Rege Ungariae, et in ejus servitio per unum mensem stetit, et die XXIV. Martii sospes de persona rediit Caesenam«. ⁴

Boccaccio azonban csakhamar megváltoztatta véleményét Jankát illetőleg, mert már a negyedik eklogában (»Dorus«) igen nagy rokonszenvenvel ír Tarantói Lajosról és Jankáról, kik szerinte meg-

¹ Id. m. II. I.

² Muratori *Rer. Ital. Script.* XIV. col. 1179.

³ Az indictio is az 1348. év mellett bizonyít.

⁴ Tehát később csatlakozott hozzá s nem kísérte el őt mint Pór Antal állítja id. helyen.

futamodni valának kénytelenek a vad, dúrva (trux) Polyphemus (Lajos magyar király) elől. Dorus (Tarantói Lajos) siránkozik Argo (Róbert király) halálán és megsiratja még Alexis (András) kegyetlen halálát is, kinek sorsa szerinte »sajnálátraméltó vala, de engednie kellett, mert nagyon szigorúan kormányozott«. ¹ Elbeszéli továbbá a költő, hogy »pulchra Lycoris« (Janka királynő) már Dorus feleségévé lett, még pedig Phytias (Acciajuolo) közbenjárására. Ebből világos, hogy a negyedik ekloga Janka és Tarantói Lajos házassága, tehát 1347 augusztus 22-ike ² után készült. Említésre méltó még az is, hogy ezen eklogában a költő Durazzói Károlyt, kit Lajos magyar király oly kegyetlenül és minden törvényszabta formalitás nélkül kivégeztetett, ártatlannak nyilvánítja (innocuus Paphus) és elmeséli, hogy a herczeg szerencsétlen özvegye, árván maradt két kis gyermekével éjnek idején, rosszúl öltözködve, mint menekül a magyar király haragja elől Franciaországba. Dorust pedig, a neki menedéket adott házi gazdája bátorítja, vigasztalja azzal, hogy »vinces cunctando« – »várva, győzni fogsz!«

Az ötödik eklogában azután (»Silva Cadens«, mely alatt Nápolyt érti) Boccaccio leírja Apulia romlását Lajos magyar király első hadjárata idejében. Alcestus (Tarantói Lajos) meglutott, Lycoris (Janka) »tremebunda« elmenekült az erdőből (Nápolyból), a gonosz Polyphemus (Lajos magyar király) elől.

Mint Hortis találóan megjegyzi, az ötödik ekloga beválik elegiának, a hatodik ekloga pedig (»Alcestus«) valóságos örömdal. A költő örömeiben ujjong, hogy a dúrva (trux) Polyphemus (Lajos magyar király) elvonult és Alcestus király (Tarantói Lajos) visszatért országába. Ámbár ellenünk, magyarok ellen van intézve a költemény, nem lehet eltagadnunk, — ha csak chauvinistáknak nem akarnánk bélyegeztetni — hogy nyelvezete gyönyörű, különösen

¹ András életrajzában is azt állítja Boccaccio, hogy »verum cum quidam ex regni proceribus, iam praeognitam in se severitatem regii juvenis, et forte meritam indignationem timerent, et sibi si rex fieret praesagirent supplicium, conjurantes in eum clam, ne coronaretur operam dare coeperunt. Qui fuerint, quo ordine in mortem juvenis itum sit, instantis exercitii non est.« *De casibus virorum illustrium*.

² Ezt a dátumot említi a *Cronicon Vaticanum* s mint helyesen megjegyzi, »egy szerdán este« — Camera hibásan aug. 20-át említi (p. 79.) s úgy látszik ő után ismétli a hibát Óváry is. (587. 1.)

Amynta énekéé (100—140. versek), melynek minden szakasza ily refrainnel végződik:

»Plaudite jam colles et vos jam plaudite montes!
Redditus est nostris, Alcestus redditus antris!«

Azt, hogy Alcestus alatt Tarantói Lajost kell értenünk, magától Boccacciotól tudjuk meg. Mint látjuk, a költő köpönyegét már teljesen megfordította és Polyphemus, illetőleg Tityrus helyett, Alcestust tömjénezi a saját tömjénének füstjétől elkábúlt poéta. Alcestus jellemzése egy magyar népdalra emlékeztet. A költő szerint »a meddig a tengerben halak lesznek, a földön négy lábú állat, a levegőben madár, és csillag az ég boltozatán, Alcestus maradjon a földön szövétnekül és örök díszéül az erdőknek, pásztoroknak és szép leányoknak«.

Tudom, beverik érte fejemet Boccaccio bámulói, de bizony bajos eltagadni azt, hogy Boccaccio — mint a közlöttelből is láthatjuk -- egészen közönséges köpönyegtorgató volt és politikai szélkakas. Magyarpárti egy nap, Jankapárti másnap, a szerint, a mint a kegyosztás melegebb szele fúj. A ki fizet, annak hegedül, annak fújja kedvencz nótáját épügy, mint szerényebb kollégái — Phárao muzsikáló ivadékai -- mai napság szép Magyarorszáiban.

VIII.

Ezzel végeztünk volna Janka szépítőivel.¹ Ismerkedjünk meg már most vádlóinak egynemelyikével is.

Mint láttuk, Boccaciot is ezek közé kell sorolnunk. A költő, úgy tetszik, összezörrent nápolyi barátaiival és elhagyta Janka udvarát, mert saját vallomása szerint, nem volt mindig szemtanúja az általa elbeszélt eseményeknek (quae fere vidi), hanem sok dolgot, a mit a nápolyi történelemből elbeszél (pl. a bűnösök némelyikének agyonkínztatásáról), két megnevezett egyéntől, t. i. Marinus Bulgarustól és Constantinus de Roccatól hallott.² Továbbá ő magairja Zanobi da Strada-nak, hogy a magyar király taborába készült, ura

¹ De Beaux Bertrand az ország főbírójának és a nápolyi királyi család tagjainak véleményével már egy előbbi szakaszban ismerkedtünk meg.

² András életrajzában a *De casibus virorum illustrium*-ban.

parancsára, nem ugyan mint legyverviselő, hanem inkább mint bírálója (arbiter) ezen jogosult hadjáratnak.¹ Ez azonban, mint látjuk, ismét csak az 1348-iki hadjáratban történhetett. Boccaccio e levélének hitelességét ugyan némely írók kétségbe vonják, mégpedig főleg azért, mert nem hihetik el, hogy Janka félhivatalos udvari költője valaha életében helyeselhetne volna a magyar király hadjáratát a királynő ellen. De ha Boccaccio csakugyan szerzője a harmadik eklogának — már pedig ezt egyetlen lélek sem vonja kétségbe — úgy bizony nincs okunk kételkedni a kérdésben forgó levél hitelességében sem, csupán azért, mert Janka ellen van intézve.²

Boccaccio különben más helyen is egyenesen bűnösnek vádolja Jankát András meggyilkoltatásában,³ és azért jogosan idézem őt a királynő vádolói közt. Nem nélkülözhetjük teljesen, mert ámbár

¹ »Varronem quidem nondum habui; eram tamen habiturus in brevi, nisi itinera instarent ad illustrem Hungariae regem in extremis Brutiorum et Campaniae quo moratur, nam ut sua imitetur *arma justissima* meus inclitus dominus et Pieridum hospes gratissimus cum pluribus Flamineae proceribus preparatur; quo et ipse, mei praedicti domini *jussu*, non armiger, sed ut ita loquor, rerum occurrentium arbiter sum iturus, et praestantibus Superis, omnes in brevi victoria habita et celebrato triumpho dignissime proprias . . . revisurus.« Hortis (8. l.) úgy véli, hogy Boccaccio csakugyan elment a magyar táborba, mert a harmadik eklogában ily kifejezést használ »nunquid vidisse furemtem Stat menti«.

² Boccaccio ezen levele »Quam pium, quam sanctum« szavakkal kezdődik s nem szabad ezt összezavarnunk egy másik levéllel, szintén Zanobi da Stradához intézve, mely »Longum tempus effluxit« szavakkal kezdődik. A két levelet közli Seb. Ciampi (*Monumenti d'un manoscritto autografo di . . . Boccaccio*, Firenze 1827. p. 67.) és Corazzini (p. 447). Az utóbbi levél hitelessége elleni gyanúkokat l. Koerting id. m. II. 7. V. ö. azonkívül Ciampi, *Lettere di Mes. Gio. Boccacci di Certaldo*. (Firenze 1827. p. 19.) Az említett eklogában is Boccaccio Lajos magyar király »justa rabies«-éről ír.

³ A »Subita voluntà« bekezdésű költeményben (Moutier kiadásában XVI. 109.) *Rime*, Canzone I. 76. vers. Az illető verssorok így hangzanak:

»Per te il giovane Andrea
Che si può dir pur ieri strangolato
E tutto il suo regno vituperato«,

melyben a költő nem ugyan Jankához intézi beszédét, hanem a szerelemhez (»amor chiamato da ciascuno ignaro« — más helyen pedig »O falso nome di volere umano chiamato Amor«), de a melyből mégis eléggé világos, hogy kit okol a költő András haláláért.

Pör Antal szerint Jankát a kortársak »*egyhangúan*« (?)! bűnrészesnek vallják,¹ csakis a legszorgosabb keresés után sikerült nagynehezen egy néhány vádlóját összeböngészniem.

Sietek megjegyezni, hogy Lajos magyar király és híveinek vádaskodásait számba nem vehetem; nem pedig azért, mert ők Jankát vakon gyűlölték s azon fölül Lajos nemcsak vádló volt, hanem egyszersmind követelő. Neki nyilván azért feküdt szíven a királynő elmarasztaltatása, hogy Jankát trónjától megfossa és saját öcscse, István számára szerezzze meg a szicíliai királyságot. Ha Lajos kissé erélyesebben sürgeti a pápától a Janka elleni bűnpör megindítását és a mi fő, nem komplikálja az ügyet azzal, hogy a nápolyi trónt öcscse számára követelte Janka bűnrészségének beh bizonyíthatása esetére, úgy egy kis diplomacziával és IV. Károly császár közbenjárásával talán sikerült volna neki Jankát törvényszék elé állítani, sőt valószínűleg még vétkesnek is találatnia; mert nem lehet tagadni azt a tényt, hogy Jankát rendkívül súlyos gyanú terhelte és védő ügyvédeknek meg kellett volna feszíteniök minden erejüket, fölhasználniök egész tudományukat, hogy a királynőt az ellene emelt vád alól fölmenthessék. De Nagy Lajos, mint sok más mohó ember előtte és azóta, sokat akart egyszerre nyalábolni és semmit sem markolt.

A magyar párton kívül, Olaszországban még a ghibellinek vádolták Jankát férjgyilkossággal. De őrizkednünk kell attól, hogy akár modern, akár középkori heveskedők véleményére, vagy pedig a politikai szenvedélytől elvakult s vallásos vagy bármi más hóbortban szenvedő egyének vagy tömegek felelősség nélküli üres lármájára alapítsuk ítéletünket. Már pedig a pártszenvedély kéri akárhány krónikából, melyeknek adatait történetíróink minden kommentár vagy figyelmeztetés nélkül idézik, a teljes megbízhatóság oly kellemes érzésével, oly abszolút lelki nyugalommal, mint a hogyan az igazhitű mozlim idézi a korán szent szavait.

Azután ott van Janka harmadik férjének, a hóbortos *Major-kai Jakab*nak tanúsága, ki az esküvő utáni nyolczadnapon, tehát már a mézes hetek elején megunta az új házasság élet boldogságát. Később pedig nyilvánosan férjgyilkosnak, rimának szidta feleségét

¹ Nagy Lajos. 549. l.

és az udvaroncok jelenlétében ide-oda teperte, de még jól el is naspárgolta és fegyverrel, kövekkel, furkós bottal támadta meg őt. Ennek a kötözni való bolond embernek véleményét idézik a történetírók mint történeti bizonyítékot és még azt sem említik, hogy mindezt magának Jankának egy leveléből tudjuk, ki a pápának panaszkodik férje magaviselete miatt és ki azt a körülményt, hogy Jakab őt férjgyilkosnak és rimának szidta, mint szerencsétlen férje örjögési rohamainak egyik tünetét említi, mégpedig anélkül, hogy érdemesnek tartaná a félrebeszélő, eszelős, holdkóros beteg vádjainak megczáfolására egy árva szót is pazarolni.¹ De még azon

¹ A dátum nélküli levelet közli Camera (a 83. lapon), még pedig nem tudom miért az 1347. év alatt. Fölötte gyanus az, hogy a férj neve mindig ki van pontozva és csak egyetlen egyszer, elvéve, van Ludovicusnak írva. Óváry Lipót, Pór Antal, sőt még Blasiis is, a nélkül hogy a levél tartalmát figyelemre méltatták volna, minden megfontolás nélkül Camera után indultak s azt írják, hogy Tarantói Lajos vádolta férjgyilkosnak és szidta rimának Jankát. Lássuk, mint egyezik meg ezen állítás az említett szerzők egyéb állításaival. Óváry Lipót azt írja, hogy Tarantói Lajos »a pápai beleegyezés mellőzésével« vette el Jankát; a levél szerint az illető férjhez a királynő a pápa beleegyezésével ment nőül. A levél említi továbbá, hogy az illető férj tömlőczen volt, még pedig hosszabb ideig; ez illik Jakabra, de tudtunkkal nem illik Lajosra. Janka a levélben nővéréről, Máriáról úgy emlékezik meg, mint Tarantói Fülöp feleségéről (soror mea, consors domini Philippi de Taranto); már pedig tudjuk, hogy 1347-ben Mária még Durazzói Károly felesége volt, hogy első férjét Lajos magyar király 1348 elején végeztette ki s hogy Mária csak 1355 április havában ment titkon, pápai beleegyezés nélkül férjhez Tarantói Fülöphöz (L. pl. Camera 200. l.). Alig hihetjük, hogy Janka nyolcz év után panaszkodnék olyan dolgokról, melyek Tarantói Lajossal való esküvője után nyolcz nappal történtek. Tarantói Lajos 1362 május 26-án halt meg. Camera (248 l.) és Blasiis (387. l.) szerint Janka még ugyanazon év december havában kötött házassági szerződést Jakabbal és a következő év május havában ment hozzá férjhez. L. különben Raynaldus *Annales*-eit az év alatt. Zurita szerint (*Anales de Aragon* lib. VIII. cap. 34 és lib. IX. cap. 39) Majorkai Jakab (el infante Jaime de Mallorca) még 1349-ben került hadi fogságba, t. i. még azon csatában, melyben apja elesett és 1362 május 1-én éjfélkor szökött meg barcelonai tömlőczenből. Ugyanazon krónikás szerint ő ezután alig egy év múlva elvette Jankát. A *Chronicon Siculum* szerint (22. l.) pedig Jakab 1363 május 16-án egy keddi napon érkezett meg Sziçiliába és még az nap megesküdütt Jankával. E házasságot illetőleg újabban az *Archivio Storico Napolet.* 1895-ki folyamában (73 és köv. 11.) több érdekes okírat jelent meg. V. Orbán pápa, ezen okmányok szerint,

esetben is, hogy ha Jakab igazat beszélt, nem szabad elfelednünk Seneca véleményét, mely szerint

Qui statuit aliquid, parte inaudita altera,
Aequum licet statuerit, haud aequus fuit.

Bajos volna tagadni, hogy nemcsak az erkölcsösség mai mértékével mérve, hanem még saját kortársainak szemében is ledér asszony volt Janka. Maga Boccaccio is ismétli azt a hírt, hogy Jankának András életében tiltott szerelmi viszonya volt Róberto de Cabannisszal és ezt a vádat csak lanyhán czáfolja meg.¹ Donato

még 1362 decz. 30-án is a francia király fiát ajánlja férjül Jankának; ez azonban, mint tudjuk, irtózott ezuttal egy rokonok közötti házasságtól. 1363 február 13-án a pápa már gratulál a királynőnek a Jakabbal procura útján kötött házassághoz és ugyanazon év április 26-án azt írja neki, hogy férje, Jakab már útban van Szicziáliába. A pápa azonban csak 1363 április végén írta meg az új házasságról való hírt Lajos magyar királynak (Camera u. o.). Jankának kérdésben forgó levele tehát valószínűleg az 1363. év közepéről való. Az illető »Illustris Imperator Constantinopolitanus«, ki a levélben mint élő ember szerepel s kinek nővére »Ducissa Andriae« volt, 1364-ben halt meg szeptember 17-én (Camera 252. l.), tehát ennél később nem íródott a levél. Még mielőtt alkalmam volt elolvasni az egész levelet, azt a véleményt kockáztattam (Századok, XXVII. 832.), hogy a levelet 1369—70 körül írták. Hogy oly későre helyeztem a keletét, annak oka az volt, hogy Lafuentes is 1372-re helyezi Jakab kiszabadulását az aragoni fogságból (*Historia General de Espana* por Don Modesto Lafuente, Madrid 1852. vol. VII.) és félrevezetett engem. Az illető passus figyelmesebb elolvasásából azonban eléggé világos, hogy 1372 sajtó- vagy számvetési hiba 1362 helyett, mert azt írja a szerző, hogy Jakab 1349-ben lett elfogva és tizenhárom évig (trece annos) maradt fogságban. Jakab azonban Jankávali házassága után sem maradt vesztég és ismét hadi fogságba esett. Ezúttal IV. Péter aragoni király szövetségese, Don Enrique de Trastamare, Don Pedronak, Castile királyának vetélytársa fogta el őt 1368-ban. Lásd pl. Froissart krónikáját a Société de l'histoire de Franke kiadásában (VI. 229. 380. VII. 58. 71.). E fogságból felesége váltotta őt ki drága pénzen.

¹ »Quae quidem exaltaciones (t. i. Cataniai Philippáé, unokahugáé, Sanctia de Cabannisé, továbbá férjéé és Robert de Cabannisé) tam egregiae non absque macula labefactae pudicitiae concedentis (t. i. Janka) in Aethiopas devenere. Nam et si fas credere non sit qui dicerent lenocinio Phillipae (de Catania) Johannam in amplexus devenisse Roberti (de Cabannis).« *De casibus virorum illustrium*. András életrajzában.

degli Albanzani¹ és Benvenuto da Imola² és egy csoport egykorú krónika³ szintén gyalázzák őt. Azt sem lehet tagadni, hogy Andrást

¹ »Prava regina Johanna.« Albanzani azon állítását illetőleg, hogy »isti vero duo, S. Barbatius (di Sulmona) et Franciscus (Petraea), in colloquio saepissime praedixerunt mortem ipsius regis Andreae intra se post mortem ipsius regis Roberti«, meg kell jegyezni, hogy ebből csak annyit szabad kimagyaráznunk, hogy Petrarca és barátja félték attól és előre látták, hogy András udvari ármányok áldozatául fog esni; korántsem pedig azt, hogy Janka tudtával és beleegyezésével fog meghalni. Petrarca Róbert király halála után is írja, hogy félti »a két bárányt« (kik alatt Andrást és Jankát értem, mások azonban Jankát és Máriát) »a farkasok között«. *Epist. fam.* A farkasok alatt persze a magyar-ellenes pártot s különösen a nápolyi királyi család gonosz rokonait kell értenünk.

² »Johanna regina libidinosa.« Mindkét szerzőt illetőleg l. Hortis, id. m. 10. l.

³ »Regina meretrix.« *Chron. di Este* Muratorinál XV. kötet. »Et illa meretrix magna, quae sedit super aquas multas et vocabatur (így!) regina Neapolis.« Francisci Walsingham *Historia Anglicana* ad annum 1382 (*Rerum Britannic. Med. Aevi Scriptores* 28. sz. II. 49.) E szerző azonban Janka sorsát illetőleg azt krónikálja, hogy a minorissa apácák szerzetébe lépett. Lásd továbbá a Villani Máté krónikájából idézett passust. Lásd továbbá azt a sokszor idézett »impudica vita« bekezdésű lakonikus levelet, mely azonban aligha került ki Lajos király kancelláriájából. Pray szerint Scipio Mazzella könyvében (Nápoly 1594) fordul elő és »verbis variatis« Colenuccio-nál lib. V. Fejér avval tisztelte meg e badar koholmányt, hogy fölvette *Codex Diplomaticus*-ába. Csak azért említem, hogy megadjam e levélnek a kegyelemdőfést. E levél »bitorolt országlás«-sal vádolja Jankát és férjgyilkossággal, mert 1. ledér életet élt; 2. mert ismét férjhez ment (tehát a levél 1347 előtt nem íródott, ámbár némely író úgy beszél róla, mint Lajos »manifesto«-járól, melyet akkor becsátott ki, midőn értesült öccse haláláról); 3. mert elmulasztotta a büntényt megboszulni; és 4. mert mentegette magát a férjgyilkosság vádjá ellen. Ez utóbbi állítás valószínűleg a szintén Fejér által közölt egy más ilyen fajtájú levélre vonatkozik, melyben Janka azt állítja, hogy férjét »veszette« szerette. Ez utóbbi levél, ha nem tévedek, egy *Epistolae Principum*-féle gyanús gyűjteményben (Venetiis 1574) látott először napvilágot. Hogy Janka »trónbitorlásáról« s ezzel együtt az egész levél hitelességéről mint kell itélnünk, azt az olvasó e dolgozat elejének figyelmes elolvasása után az én segítségem nélkül is képes lesz eldönteni. Abból a körülményből pedig, hogy Janka első férjének halála után majdnem két évvel ismét férjhez ment, csak olyan jogtudományi lángész sithet ki bizonyító okot Janka bűnrészessége mellett, mint pl. a már említett Angelo da Perugia. András 1345. szeptember havában lett meggyilkolva és Janka Tarantói Lajoshoz 1347 augusztus havában, tehát majdnem két év múlva ment nőül és ezt nevezi Gregorovius »schamlose Eile«-nak, mellyel »sich Königin Johanna mit ihrem Geliebten Ludwig von Tarent vermält hatte«. (Id. m. VI.

gyűlölte vagy legalább nem szerette és őt minden úton-módon gúny tárgyává tette, kicsúfolta, mellőzte stb.¹

De nagyon kell őrizkednünk attól, hogy látszat után ítéljünk és hogy azért, mivel valamely dolog lehetséges, sőt fölötte valószínű, arra a következtetésre ugorjunk — *to jump to a conclusion* mint az angol szólás mondja — hogy az a kérdéses dolog valóban meg is történt. Azt, hogy VI. Kelemen pápa nem tartotta bűnösnek Jankát, vagy legalább a királynő bűnös voltát hivatalosan soha nem proklamálta a világnak, a mondottak után nagyon természetesnek fogja találni az olvasó. VI. Kelemen politikájával sehogy sem egyezett volna meg, még ha meg is egyezett lelkiismeretével, hogy Jankára a férjgyilkosság bélyegét süssse és — a mi fő — hogy országát Lajos magyar királynak vagy ennek fivérének átadja. De VI. Orbán pápa mind lelkiismeretesség, mind a politika dolgában

275.) Huber Alfonz is eltévedve azt írja, hogy Janka »noch vor Ablauf des Trauerjahres« ment ismét férjhez. *Gesch. Oester.* II. 214. De tudtommal egyetlen hitelt érdemlő forrásban sem olvassuk azt, hogy Tarantói Lajos kedvese volt volna Jankának. Másrészt a pápai levelekből tudjuk, hogy eredetileg Tarantói Róbert volt Jankának szánva második férjéül (Theiner I. 710—712, 723.), ki már be is huzerkodott volt a Castelnouobba, honnan őt a pápa kirendelte. (U. o. 724.) A vatikáni krónika azonban azt beszéli, hogy 1346. október 6-án, tehát még mielőtt a pápai parancs megérkezhetett volna, Janka maga kizárta Tarantói Róbertet a Castelnouoból és nem engedte őt visszatérni oda. »Die VIII. octobris . . . Robertus . . . princeps Tarenti exivit castrum regale in quo habitabat (hogy anyja temetésére elmenjen) . . . et tum . . . regina fecit licentiare omnes familiares dicti principis a castro et noluit quod . . . princeps ulterius castrum intraret, set ipsa personaliter claudi fecit hostia dicti castri et claves in suis manibus recepit.« *Chron. Vatican.* 10. — A Lajos magyar királynak tulajdonított főnebb említett lakonikus levél változatait azonban már a *Chron. di Este* (XV. 445.) és Bonfinius (*Rerum Ung.* Dec. II. lib. X.) is közlik, az előbbi az 1347-ki decemberi események elbeszélésénél. Mind e két forrás azonban mellőzi a második férjhezmenetelből kisütött vádat.

¹ Lásd pl. VI. Kelemen leveleit Jankához a *Tört. Tár* 1892. folyamában 385. és köv. ll. — Donato degli Albanzani is meséli, hogy a nápolyi »barones et magnates regni (vident) et ipsam reginam deridentes ipsum regem simplicem, scilicet Andream juvenem optimum, et derisorie cum vocare ad cameram et postmodum licentiare cum ridendo.« Benvenuto da Imola szerint pedig »Joannan reginam (vident) libidinosam tuentem ipsum regem (Andream) per contrarium et transverse«. Hortis, id. m. 10. l. — Boccaccio pedig azt írja, hogy »Lodoicus Hungariae rex aegreferens Andream fratrem suum adeo indigne ab Joanna et complicibus ejus tractari.« *De casibus virorum illustrium.*

toto coelo különbözött VI. Kelemtől. Midőn a nagy egyházi szakadás beálltával Janka az ellenpápa, a francia VII. Kelemen pártjára állott, VI. Orbán megfosztotta a királynőt trónjától (1380. április 21.) és az ítélet végrehajtásával éppen magát Lajos magyar királyt bizta meg.¹ A fölötte ingerült hangon fogalmazott bullában² a dühtől tajtékozó pápa elsorolja Janka bűneit, elnevezi őt szakadárnak, eretneknek, istenkáromlónak, összeesküvőnek, felségsértőnek, (schismatica, haeretica, et blasphema, et conspiratrix, etiam contra Nos, et rea criminis lesae Majestatis),³ tehát minden egyébnek, csak férjgyilkosnak nem. Pedig ha valakinek, úgy VI. Orbánnak kellett tudnia valamit az András elleni merénylet bűnrészeseiről, mert ő, mint Bari érseke, Janka alattvalója volt, mielőtt 1378-ban a bibornoki collegium pápának választotta

*

Nem akarom önmagamát ámitani azzal a véleménnyel, hogy jelen dolgozatommal sikerült volna a Muratori által lehetetlennek tartott földadatot elvégezni és Janka ártatlanságát bebizonyítani.³ Ennyire nem is törekedtem. Célom csupán annak megmutatása volt, hogy az sem oly egyszerű dolog, mint eddigi történetírásunk után vélni szabad volt az olvasónak, hogy Janka bűnrészségét minden kétely kizártával, az *elfogulatlan* olvasó teljes meglegedésére bebizonyítsuk. Jankára a férjgyilkosság bélyegét reásütni s azután többé-kevésbé modern forrásokból reáolvasni a tanúbizonytságot, ha ez esetleg bűnössége mellett bizonyít, vagy egykorú dolgokat egyszerűen elhallgatni, ha ezek nem illenek bele az elbeszélésbe, vagy ellentmondásukkal megzavarhatnák az elbeszélés fonalát — ez valamikor még megjárta történetírásnak, de mai napság már nem. A történetírónak nem szabad sem a védő, sem a vádlóügyvéd szerepére vállalkoznia, hanem minden félelem nélkül a részrehajlatlan bírót kell személyesítenie, ki az olvasó-közönség, mint valamely jury számára, röviden összefoglalja a tényállást és teljesen

¹ Gregorovius *Gesch. d. Stadt. Rom.* VI. 505.

² Közli pl. Camera 287. l.

³ »Fuere qui Johannam de hujusmodi crimine purgare conati sunt; sed illi iudicio meo Aethiopem lavandum ac dealbandum suscepere.« Praefatio Gravina krónikájához.

ezekre bízva, hogy kimondják a »bűnös«-t vagy »nem bűnös«-t, vagy kétes esetben a skót pereskedési eljárásban ismeretes »not proven«-t. Nem szégyenlem bevallani, hogy magam is hittem jó sokáig Janka bűnrészségében. Midőn azonban az ellenkező véleményen levőket is igyekeztem erről capacitálni, nemcsak hogy nem sikerült ezt elérnem, hanem ellenkezőleg, lassankint magam is arra a meggyőződésre jutottam, hogy Janka ellen a férjgyilkosság vádjá nincs bebizonyítva, sőt ellenkezőleg számos körülmény ártatlansága mellett látszik bizonyítani. Egyelőre szerény nézetem szerint ellene »a vád nincs bebizonyítva.«¹

Kétségtelenül figyelemreméltó tény az, hogy Küküllei János, Lajos király történetírója, egyetlenegy szóval sem árulja el, hogy az ő véleményében Janka bűnös-e vagy ártatlan. Feledékenységből történt ez? vagy szántszándékkal hallgatta-e el saját véleményét a főesperes úr?

¹ A 175. lapon közöltem Janka versioját úgy, a mint nálunk az *Acta Extera* révén ismerjük, de mint Jean Bapt. Christophe egyik művéből látom, a magyar másoló egy lényeges passust hagyott ki a fontos levél végén, mely így hangzik az eredetiben: »Ad causam namque instigationis sue nequam ipse patrator (interemptionis Andreae) adduxit, quod verens inferendum sibi mortis supplicium ex provocatione ipsius quondam domini viri nostri propter sua demerita contra eum, cogitavit sicut aliter Judas (?) desperationis ausum, quem tantummodo cum uno famulo non adhuc reperto peregrina iniquitate perfecit . . . » *Hist. de la Papauté pendant le XIV.-e siècle* (Paris 1853) II. 464. — U. a. mű 471. lapján szerző közli Lajos és Janka egy alkalmasint 1349-ből (nem 1348-ból kelt levelét), melyben beszámólnak az Avignonért kapott 80 ezer aranyforintról. V. ő. ezt a jelen folyóirat 226. lapján mondottakkal. Christophe azonban maga is kevesli a vételárt.

London, 1896 február havában.

KROPF LAJOS.